लत्वावाप्तिस्तन्मोचनार्थं गङ्गादर्शनरूपप्रायश्चित्तमप्युक्तम्। यथा,—
"ताम्बूलं न मुखे दत्त्वा गुवाकं भक्षयेद् यदि।
तावच्चाण्डालतां याति यावद् गङ्गानदर्शनम्॥)

गुह, ऊ ञ संवृतौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वां-उभं-सकं-वेट्।) ह्रस्वी। ऊ, अगूहीत् अघुक्षत्। ञ, गूहति गूहते। गुहो णोरूरिति दीर्घः। इति दुर्गादासः॥

गुहः, पुं, (गूहति रक्षति पालयतीत्यर्थः देवसेनाम्। गुह+"इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः।" ३।१।१३५। इति कः। नामनिरुक्तौ तु गुहा आवासत्वेनास्त्यस्येति अच्। एतयोर्व्युत्पत्तिद्वययोरेव क्रमान्वयेनोदाहरणे द्रष्टव्ये। यथा, महाभारते। ३। २२८ अध्याये।
"रुद्रसूनुं ततः प्राहुर्गुहं गुणवताम्वरम्।"
इत्युपक्रम्य।
"अथैनमभ्ययुः सर्वा देवसेनासहस्रशः।
अस्माकं त्वं पतिरिति ब्रुवाणाः सर्व्वतो दिशः॥"
इत्यन्तेन महात्मा कार्त्तिकेयः सैनापत्यार्थं देवैः प्रार्थितः। ततो नामनिरुक्तिः। यथा, महाभारते। १३। ८५। ८०—८३।
"दिव्यं शरवणं प्राप्य ववृधेऽद्भुतदर्शनः।
ददृशुः कृत्तिकास्तन्तु बालार्कसदृशद्युतिम्॥
स्कन्नत्वात् स्कन्दताञ्चापि गुहावासाद्गुहोऽभवत्॥")
कार्त्तिकेयः। इत्यमरः। १। १। ४२॥ घोटकः। इति शब्दरत्नावली॥ श्रीरामसखः। स तु शृङ्गवेरपुरवासी निषादाधिपतिः। (यथा, रामायणे। २। ५०। ३३।
"तत्र राजा गुहो नाम रामस्यात्मसमः सखा।
निषादजात्यो बलवान् स्थपतिश्चेति विश्रुतः॥"
गूहते संवृणोति स्वरूपादीनि मायया इति। गुह+कः।) विष्णुः। (यथा, महाभारते। १३। १४९। ५४।
"करणं कारणं कर्त्ता विकर्त्ता गहनो गुहः॥"
महादेवः। यथा, महाभारते। १३।१७।६०।
"व्यालरूपो गुहावासी गुहो माली तरङ्गवित्॥")
कायस्थानां पद्धतिविशेषः॥ (यथा, कायस्थकुलदीपिकायाम्।
"अयं गुहकुलोद्भवो दशरथाभिधानो महान् कुलाम्बुजमधुव्रतो विविधपुण्यपुञ्जान्वितः॥")

गुहषष्ठी, स्त्री, (गुहस्य कार्त्तिकेयस्य प्रिया या षष्ठी तस्य जन्मतिथित्वात्तथात्वम्।) मार्गशीर्षमासीयशुक्लषष्ठी। यथा, भविष्ये।
"येयं मार्गशिरे मासि षष्ठी भरतसत्तम!।
पुण्या पापहरा धन्या शिवा शान्ता गुहप्रिया॥"
शुक्लेयं गुहषष्ठी। इति तिथ्यादितत्त्वम्॥

गुहा, स्त्री (गुह्+कः टाप् च।) सिंहपुच्छीलता। गर्त्तः। पर्व्वतादेर्गह्वरम्। इति मेदिनी। हे। ४। (यथा, रामायणे। १। १। ७०।
"किष्किन्ध्यां रामसुग्रीवौ जग्मतुस्तौ गुहां तदा॥")
शेषस्य पर्य्यायः। विलम् २ शिलासन्धिः ३ देवखातम् ४ गह्वरम् ५। शालपर्णीवृक्षः ६। इति राजनिर्घण्टः॥ (हृदयम्। यथा, शतपथब्राह्मणे। ११। २। ६। ५।
"तस्मादिदं गुहाहृदयम्॥" गूढ़ा ज्ञातृज्ञानज्ञेयपदार्थाः अस्यां गूहतेऽस्यामात्मा इति वा। गुह+भिदादित्वादधिकरणे अङ् टाप् च। बुद्धिः। यथा, श्वेताश्वतरोपनिषदि।
"अणोरणीयान् महतो महीयान्
आत्मा गुहायां निहितोऽस्य जन्तोः॥")

गुहाशयः, पुं, (गुहासु गिरिगह्वरादिषु शेते अवतिष्ठते इति। शीङ् ल शयने+"अधिकरणे शेतेः।" ३। २। १५। इति अच्।) व्याघ्रः। इति राजनिर्घण्टः॥ (गुहाशायित्वादेवास्य तथात्वम्। यथा, भावप्रकाशे।
"सिंहव्याघ्रवृका ऋक्षतरक्षुद्विपिनस्तथा।
बभ्रुजम्बुकमार्ज्जारा इत्याद्याः स्युर्गुहाशयाः॥"
गुहायां हृदये बुद्धौ वा शेते विराजते इत्यर्थः।) विष्णुः। (यथा, श्वेताश्वतरोपनिषदि। "सर्व्वभूतगुहाशयः।" यथा च। [शयः।
"तावत् स भगवान् साक्षात् योगाधीशो गुहाअन्तर्दधे ऋषेः सद्यो यथेहानीशनिर्म्मिता॥"
इति श्रीभागवतम्॥
(प्राणाः। यथा, मुण्डकोपनिषदि। २। १। ८।
"सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा
गुहाशया निहिताः सप्त सप्त।"
गुहाशायिनि त्रि॥)

गुहिनं, क्ली, (गूहते वृक्षादिभिराच्छन्नं भवतीति। गूहतेऽस्मिन्निति वा। गुह+बाहुलकात् इनन्।) वनम्। इति शब्दरत्नावली॥

गुहिलं, क्ली, (गूहते पादपादिभिराच्छन्नं भवतीति। गुह+"गुपादिभ्यः कित्।" उणां। १। ५६। इति इलच्। गुणनिषेधार्थं किच्च।) वनम्। इत्युणादिकोषः॥

गुहेरः, पुं, (गूहते लौहादेर्मलादिकं विलोपयन् खड्गाद्यस्त्रत्वेनापादयतीति। धातूनामनेकार्थत्वात्तथात्वमित्यवधेयम्। गुह+"मूलेरादयः।" उणां। १। ६१। इति निपातनादेरक्प्रत्ययः।) लौहकारः। इत्युणादिकोषः॥ (गूहते रक्षतीति।) गोप्ता। इति संक्षिप्तसारे उणादिवृत्तिः॥

गुह्यं, क्ली, (गुहां गोपनं अर्हति वस्त्राद्यभ्यन्तरस्थानं लब्धुमर्हतीति यावत्। गुहा+"तदर्हति।" ५। १। ६३। इति यत्। गुह+कर्म्मणि क्यबित्येके।) उपस्थः। स तु भगं लिङ्गञ्च। (भगार्थे यदुक्तम्।
"कामार्त्तः पुरुषो ह्यत्र चुम्बयेद् गुह्यमादृतः॥")
रहस्ये त्रि। इत्यमरः। ३। ३। १५३॥ गोप्यम्। तत्पर्य्यायः। विविक्तः २ विजनः ३ छन्नः ४ निःशलाकः ५ रहः ६ उपांशु ७ गूढ़म् ८ उपह्वरम् ९। इति जटाधरः॥ (यथा, भगवद्गीतायाम्। ९। २।
"राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम्॥"
तथा च, देवीभागते। १। ३। ३७।
"पुराणगुह्यं सकलं समेतं
गुरोः प्रसादात् करुणानिधेश्च॥")

गुह्यः, पुं, (गुहां सरस्यादेर्गर्त्तमर्हतीति। गुहा+"दन्तादिभ्यो यत्।" ५। १। ६६। इति यत्।) कमठः। दम्भः। इति मेदिनी॥ ये। १९॥ (गूहितुमर्हति योग्यो भवति उपनिषद् वेद्यत्वात् यद्वा गुहायां बुद्धौ हृदयाकाशे वस्तुमर्हति ध्यानायार्हतीति यावत्।) विष्णुः। इति तस्य सहस्रनाममध्ये पठितः॥ (यथा, महाभारते। १३। १४९। ७१।
"गुह्यो गभीरो गहनो गुप्तश्चक्रगदाधरः॥"
महादेवः। यथा, महाभारते। १३। १७। ९१।
"यजुः पादभुजो गुह्यः प्रकाशो जङ्गमस्तथा॥"
गुह्यानि गूहति गुणान् प्रकटीकरोतीति। गुणशालिप्रभावान्वितजीवविशेषः। यथा, ऋग्वेदे। ७। १०३। ८।
"अध्वर्य्यवो घर्म्मिणः सिष्विदाना
आविर्भवन्ति गुह्या न केचित्॥"
उपदेवताविशेषः। यथा, महाभारते। ३। ३। ४३।
"गुह्याः पितृगणाः सप्त ये दिव्या ये च मानुषाः॥"
स्त्रियां टाप्। गायत्रीस्वरूपा देवी। यथा, देवीभागते। १२। ६। ४२।
"गुर्व्वी गुणवती गुह्या गोप्तव्या गुणदायिनी॥"
गोपनीये त्रि। यथा, मनुः। ११। २६५।
"सगुह्योऽन्यस्त्रिवृद्वेदो यस्तं वेद स वेदवित्॥"
"प्रणवाख्यो गुह्यो गोपनीयः।" इति कुल्लूकभट्टः॥)

गुह्यकः, पुं, (गूहति निधिं धनविशेषं रक्षतीति। गुह्+ण्वुल्। पृषोदरादित्वाद्यगागमे साधुः।) देवयोनिविशेषः। स तु कुवेरानुचरः निधिरक्षको माणिभद्रादियक्षभेदः। इत्यमरभरतौ॥ (कार्य्योत्पत्त्यादिभेदेनैष तु बहुधोदाह्रियते तथाच व्याड़िनोक्तम्।
"निधिं रक्षन्ति ये यक्षास्ते स्युर्गुह्यकसंज्ञकाः॥"
गुह्यं कुत्सितं कायति शब्दायते प्रकाशयति वा। कै+कः। यद्वा गुह्यं गोप्यं कं सुखं यस्य। "शंसिदुहिगुहिभ्योवेति" काशिकोक्तेः क्यप् वा। यद्वा गुह्यात् सृष्टिं चिकीर्षोः परब्रह्मणः कृष्णस्य गुह्यदेशात् कायति आविर्भवतीति। यदुक्तं ब्रह्मवैवर्त्ते ब्रह्मखण्डे। ५। ६०।
"आविर्ब्बभूव कृष्णस्य गुह्यदेशात्ततः परम्।
पिङ्गलश्च पुमानेकः पिङ्गलैश्च गणैः सह।
आविर्भूता यतो गुह्यात् तेन ते गुह्यकाः स्मृताः॥"
यथा, महाभारते। ३। ३। १०।
"तव दिव्यं रथं यान्तमनुयान्ति वरार्थिनः।
सिद्धचारणगन्धर्व्वा यक्षगुह्यकपन्नगाः॥")
तस्य लोकः पिशाचलोकादूर्द्ध्वं गन्धर्व्वलोकादधः। येन येन कर्म्मणा एतल्लोकप्राप्तिस्तदुच्यते।
"ततो गच्छन्ददर्शाग्रे हृष्टपुष्टजनैर्वृतम्।
पिचिण्डिलैः स्थूलवक्त्रैर्मेघगम्भीरनिस्वनैः॥